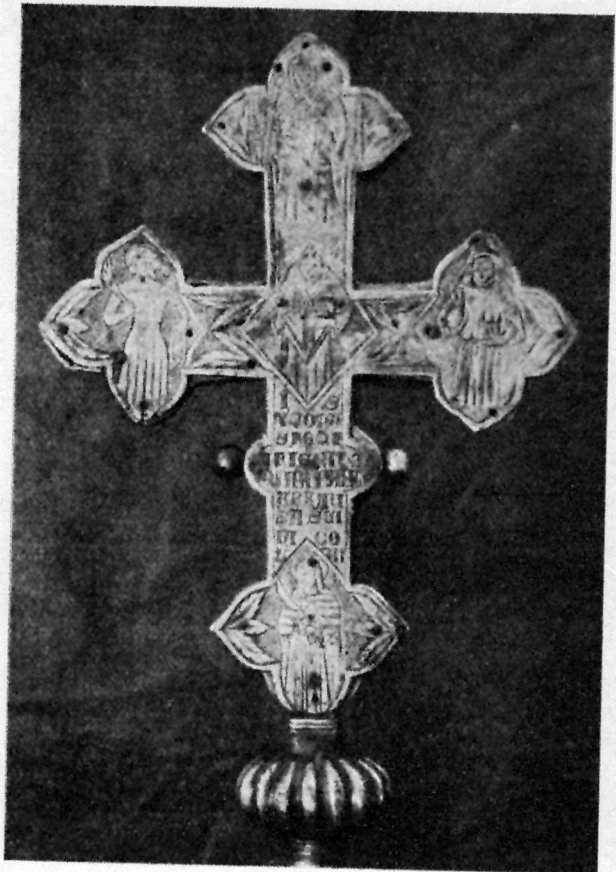
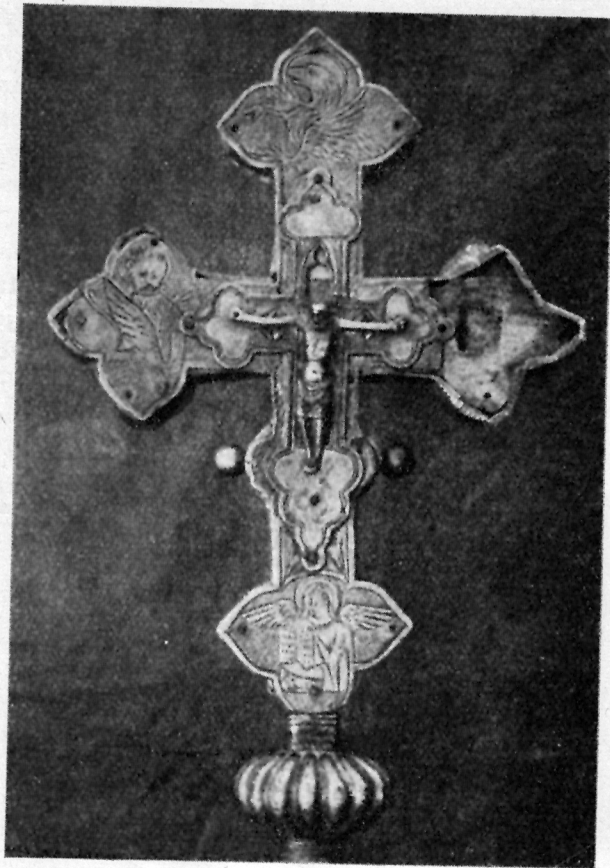

Srebreni križ zadarske opatice Pave

IVO PETRICIOLI

Dimenzije križa (bez novijeg drška) jesu: 225 × 173 mm. Izrađen je od drveta i obložen srebrnim pozlaćenim limom, na koji su ugravirani ornamenti i figure. Krakovi križa završavaju se oštrim trilobama, a po srijedi donjeg kraka postoji okruglo odebljanje, na koje su sa strane prikucane dvije kuglice, također od pozlaćenog srebra. Na prednju je stranu prikucan lik raspetog Krista od lijevanog pozlaćenog srebra. Prikucan je na posebnu srebrnu pločicu izrezanu u formi križa s oblim trilobama. Ova je pločica perforirana u formi dvaju gotičkih prozora na vertikalnim krakovima i dvaju četverolista na horizontalnim krakovima.

Na krakove križa ugravirani su s prednje strane evanđeoski simboli tako, da su bez okvira ukomponirani u trilobe. Na gornjem je kraku orao, na donjem anđeo, na desnom (lijevo od gledaoca) lav, dok se s lijevog izubio četvrti simbol (bik). Na ovom se mjestu vidi malo četvrtasto udubljenje u drvetu, gdje su prije bile smještene neke relikvije.

Na poledini su ugravirani likovi različitih svetaca. Na gornjem je kraku prikazana Marija s malim Kristom u krilu. Na lijevom kraku sv. Katarina u izrazitom trećentinskom kostimu s krunom na glavi. U desnoj ruci drži mučeničku palmu, a u lijevoj kotač, znak svog martirija. Na desnom je kraku sv. Franjo, kako blagoslivlja držeći u lijevoj ruci otvorenu knjigu. Na donjem je kraku prikazana nepoznata mučenica s velom i dugim plaštem, koja u lijevoj ruci drži zatvorenu knjigu, a u desnoj mučeničku palmu. Po sredini je u čvoru krakova, uokviren u liku romba, prikazan sv. Nikola. On drži biskupski štap u desnoj, a knjigu u lijevoj ruci. Kao jedini ornamentalni motiv pojavljuje se duguljasto nazubljeno lišće, dosta tvrdo nacrtano. Pozadine likova izgravirane su gustom mrežom. Na donjem se kraku nalazi posvetni natpis s imenom donatorke:

ISTE OPUS FECIT FIERI DOMINA PAUA AB(B)ATIS(S)A S(ANC(T)I NICOLAI

Pred kratko smo vrijeme u župnoj crkvi sv. Kuzme i Damjana u Brbinju na Dugom otoku našli manji srebrni križ gotičke obrade s posvetnim natpisom »Pave opatice sv. Nikole«. Izložen na jednom sporednom oltaru u mračnom kutu crkve ostao je nezapažen od dosadašnjih autora.¹

Kako se ovdje bez sumnje radi o ženskom samostanu sv. Nikole u Zadru,² odlučio je odbor za organiziranje izložbe »Zlato i srebro Zadra« u Zagrebu, da i ovaj križ bude izložen. U katalogu je opisan dobro, samo je datiranje netočno. Navedeno je XV. stoljeće.³

Koristeći se arhivskim podacima, koliko su dosada pristupačni, pokušat ću ga ovdje preciznije datirati. Glavni će nam oslonac biti ime Pave, opatice samostana sv. Nikole u Zadru.

Pava se kao opatica spominje u ispravi datiranoj 11. XI. 1371.⁴ Ovaj nam podatak sam ne kazuje mnogo. Ne određuje, koliko je trajala funkcija Pave kao opatice i ne isključuje mogućnost, da je Pava bila tokom svog života i više puta opatica. Međutim po podacima sačuvanim u arhivu bivšeg samostana sv. Nikole izgleda, da je u to vrijeme bio običaj birati opaticu doživotno.⁵ Po sačuvanim podacima imamo za opatsku funkciju Pave *terminus ante quem non* datum 17. XII. 1360., kad je opatica ovog samo-

stana bila Marina, i *terminus post quem non* 21. XII. 1379., kad je opatica bila Francisca de Civalellis. Francisca de Civalellis spominje se još do god. 1402.⁶ Da isključimo svaku mogućnost nekog vraćanja Pave na položaj opatice nakon ove Franciske, poslužiti će nam još jedan podatak o Pavinu životu. U ispravi od 16. XI. 1341. Pava kao obična koludrica nastupa zajedno s tadašnjom opaticom samostana sv. Nikole u Zadru Lipom u funkciji izvršitelja oporuke banice Jele- ne, žene Mladena II. Šubića.⁷ U ovakvoj je funkciji smatramo već zreloom osobom, pa kad bismo je zamislili na opatskom položaju nakon Franciske de Civalellis, morala bi biti u jako dubokoj starosti. Najvjerojatnije je dakle, da je Pava bila opatica između 1360. i 1379., i po tome je križ, o kome je riječ, nastao u to vrijeme.

Pošto smo ga na bazi arhivskih podataka primaknuli u XIV. stoljeće, potvrdili smo zaključke koji se nameću iz same stilske analize.

Križ ima neke opće karakteristike, koje ga vežu uz produkte zadarskog zlatarstva XIV. stoljeća, a to su tvrdoća oblikovanja, pomanjkanje elemenata mletačkog »gotico fiorito«, karakterističnog za XV. stoljeće, te paleografske osobine slova.

¹ C. F. Bianchi: *Zara cristiana II*, Zadar 1879, 69; Č. Iveković, *Dugi otok i Kornat*, Rad JA 235, Zagreb 1928, 269.

² Samostan klarisa sv. Nikole u Zadru nalazi se na zapadnom uglu starih zadarskih zidina. Od prošlog ga stoljeća upotrebljava vojska. Nedograđeni zvonik, koji se lako zapaža, ima značajke romanike. Ostaci crkve jesu iz god. 1760. (Sagrađena je po nacrtu Antuna Piovesane Zadrana). Samostan je historijski obrađen u slijedećim djelima: C. F. Bianchi: *Zara cristiana I*, Zadar 1877, 403; L. Benevenia: *Scampoli di storia patria*, Zadar 1890, 5—30; V. Brunelli: *S. Nicolò, La domenica* god. IV. Zadar 1891, br. 6—10, 12, 13, 15—20. V. Brunelli *Zara Venezia* 1913, 387.

³ »Zlato i srebro Zadra«, Katalog izložbe zadarskog obrta, tekstila i odljeva sarkofaga i plastike od jedanaestog do petnaestog stoljeća, Zagreb 1951, 14.

⁴ Drž. Arhiv u Zadru (DAZ), Arhiv nekadašnjeg samostana sv. Dominika br. 733 (v. Smičiklas *Codex diplomaticus* (CD), XIV., 380).

⁵ Po dosta oskudnim podacima možemo ipak stvoriti redoslijed opatica ovog samostana u XIV. stoljeću:

8. IV. 1334. — *Pria vicaria*, DAZ, Pergamene nekadašnjeg samostana sv. Nikole (dalje PSN) br. 154. (v. C. D. X. 158).
25. VI. 1335. — *Pria vicaria*, DAZ, PSN, br. 158 (C. D. X. 223).
3. VIII. 1337. — *Pria vicaria*, DAZ, PSN, br. 164 (C. D. X. 345).
10. IV. 1341. — *Lippa abbatissa*, DAZ, PSN, br. 178 (C. D. X. 607).
8. XII. 1341. — *Lipa abbatissa*, DAZ, PSN, br. 175 (C. D. X. 647).
27. III. 1343. — *Lipa abbatissa*, DAZ, PSN, br. 185 (C. D. XI. 52).

21. III. 1345. — *Lipa abbatissa*, DAZ, PSN, br. 192 (C. D. XI. 198).

8. III. 1347. — *Catharina abbatissa*, DAZ, PSN, br. 197 (C. D. XI. 350).

21. V. 1350. — *Marina abbatissa*, DAZ, PSN, br. 209 (C. D. XI. 602).

19. XII. 1352. — *Marina abbatissa*, DAZ, PSN, br. 210 (C. D. XII. 140).

26. V. 1353. — *Marina abbatissa*, DAZ, PSN, br. 211 (C. D. XII. 173).

17. XII. 1360. — *Marina abbatissa*, DAZ, PSN, br. 217 (C. D. XIII. 77).

11. XI. 1371. — *Pava abbatissa*, DAZ, arh. samostana sv. Dominika br. 733 (C. D. XIV. 380).

21. XII. 1379. — *Francisca de Civalellis*, DAZ, PSN, br. 236 (nepubliciran).

3. IV. 1383. — *Francisca de Zivalellis, abbatissa*, DAZ, PSN, br. 237 (nepubliciran).

28. III. 1384. — *Francisca de Zivalellis, abbatissa*, DAZ, PSN, br. 238 (npubliciran).

4. VIII. 1385. — *Francisca de Zivalellis, abbatissa*, DAZ, PSN, br. 239 (nepubliciran).

16. XII. 1402. — *Francisca abbatissa*, DAZ, PSN, br. 244 (nepubliciran).

⁶ Vidi prethodnu bilješku.

⁷ Drž. Arhiv u Zadru, Splitski arhiv, Spisi notara — *Iohannes quondam maestro Çove da Ancona* 1341/42., (sv. 4, sveščić 1, str. 107).

Ovu je ispravu u cijelosti objelodanio A. Krekich. (A. Krekich, *Documenti per la storia di Spalato (1341 do 1414)*, *Atti e memorie della Società dalmata di storia patria*, vol. II. Zadar 1927, 138, 139) — C. Fisković direktno iz izvora donosi njen regist. (C. Fisković: *Umjetnički obrt u XV. i XVI. stoljeću u Splitu*, *Zbornik Marka Marulića* 1450—1950, Zagreb 1950, 152).

Nemoguće je, međutim, tražiti neku užu vezu Pavina križa s ostalim istovremenim radovima, a pogotovo tražiti ruku istog majstora,⁸ naročito zato, što se sačuvalo vrlo malo graviranih radova. Vladayina hrvatsko-ugarskog kralja Ludovika Anžuvinca u Zadru, markirana najvrednijim spomenikom našeg zlatarstva, srebrnim sarkofagom sv. Šime, pogodovala je inače razvoju zlatarskog obrta. Po dosad obrađenim spisima poznato je u Zadru u vremenskom razdoblju od 1358. do 1397. dvadeset zlatarskih majstora, ne uključujući u ovaj broj zlatare iz radionice Franje iz Milana.⁹

Nije isključeno, da će se daljnjim arhivskim radom doznati nešto i o autoru Pavina križa.

Kad je godine 1798. samostan sv. Nikole bio ukinut, riznica je prenesena u samostan benedik-

tinki sv. Marije.¹⁰ Dok Bianchi po vizitaciji nadbiskupa Parzaga godine 1675. navodi samo neke relikvije u samostanskoj riznici,¹¹ Brunelli donosi potpuniji popis, u kojem se spominju i četiri drvena križa srebrnim limom pokrivena, s relikvijama.¹² Kako se među križevima riznice sv. Marije tek za jedan može smatrati, da je pripadao samostanu sv. Nikole,¹³ nije isključeno, da je jedan od spomenutih četiriju križeva i ovaj naš Pavin, ali to još ne daje dovoljno čvrstu bazu, da se odbaci mogućnost, da je Pava dala napraviti križ specijalno za neki oltar brbinjske crkve, koja je vrlo stara.¹⁴ Odgovor na ovo pitanje pružit će možda materijal iz nadbiskupskog i kaptolskog arhiva u Zadru, koji je za sada nepriступčan.

⁸ Nešto bi se sličnosti našlo s križem iz crkve sv. Franje, gdje su ljudski likovi slično tretirani i gdje su srebrne kuglice prikucane sa strana kao ornament. (*Zlato i srebro Zadra*, Zagreb 1951, slike br. 70—73).

⁹ G. Praga, *Documenti intorno all'arca di San Simeone in Zara e al suo autore Francesco da Milano*. *Archivio storico per la Dalmazia*, fasc. 53, Roma 1930, 13.

¹⁰ Bianchi, n. dj. I. 406.

¹¹ Bianchi, n. dj. I. 406.

¹² Ne navodi odakle da je uzeo (Brunelli, S. Nicolò, 142 (br. 18); Storia, 392).

¹³ *Zlato i srebro Zadra, Katalog...*, 19.

¹⁴ Prvi se put spominje pod imenom sv. Damjana 5. V. 1195. u buli pape Celestina III., izdanoj samostanu sv. Krševana u Zadru. (Bianchi n. dj. II. 509; Smičiklas C. D. II, 274).

